

עומקא דפרשה

גלין תפ"ח

- הצלה באחד מאבריו
- הריגתו כשיכול להציל
- דין רודף בעדים

פר' משפטים - בעניני רודף
בס"ד ערב ש"ק כ"ד שבט תשע"ח

- בדין רודף
- בדינא דבא במחותרת
- עובר רודף

בדין רודף

הג"ר ישראל מאיר פרצוביץ

ואולי אפשר לומר דפליגי ר"ח ורשב"י, האם בא במחותרת דמותר להורגו זהו מדין רודף, או דזה פרשה מיוחדת של בא במחותרת, דהתורה התירה לבעל הבית להרוג את הגנב, ר"ח סובר שיש כאן שתי פרשיות בתורה, פרשה אחת של בא במחותרת, שהתורה פטרה את בעה"ב אם יהרוג את הגנב, ופרשה שני' של רודף שנלמד מקצותה את כפה (כדלעיל), או כפי המאירי דילפינן מצרור את המדינים. ונפ"מ גדולה יש, אם אנו באים לפטור את בעה"ב מצד דין רודף, או מצד הפרשה המיוחדת של בא במחותרת, דהנה ראיתי בספר סנהדרי גדולה פי' רבנו יהונתן (ומובא גם בשמו בספר חמרא וחיי), אע"ג דלשאר רודפים מדקדקין שאם יכול להציל באחד מאבריו אין לו להורגו וע"ז נענש אבנר, אבל בבא במחותרת לא מדקדקין כולי האי כיון דלילה הוא אינו יכול לדקדק כ"כ איך בעל הבית ינצל את עצמו ממנו באחד מאבריו, מבואר בדבריו דבבא במחותרת אפילו ביכול להציל באחד מאבריו והורגו פטור.

סנהדרין דף ע"ב. אמר רבא מ"ט דמחותרת, חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו וכו' והתורה אמרה, אם בא להורגך השכם להורגו. ונחלקו הראשונים היכן נאמר דין זה בתורה, דרש"י שם פי' שנלמד מדין הבא במחותרת, (וכ"כ בפר' משפטים, וע"ע בברכות נח. ד"ה התורה, וביומא פה: ד"ה אין). אך המאירי בסנהדרין כ' עפ"י התנחומא מצרור את המדינים כי צוררים הם לכם, ולשון צוררים מתמידים להצר לכם, ומעתה הצרו להם אחר שדעתם להצר לכם. והרמב"ם בסהמ"צ (מצוה רמז) כתב עפ"י הספרי שנלמד מדכתיב וקצותה את כפה לא תחוס עיניך, וכ"ה בהל' רוצח פ"א ה"ט ועע"ש בהט"ו שאם יכול להציל ולא הציל הרי ביטל מ"ע וקצותה את כפה, ועבר על שני לאוין על לא תחוס עיניך ועל לא תעמוד על דם רעך.

וכן מדייק השבות יעקב ח"ב סי' קפ"ז מהרמב"ם ה' גניבה פ"ט ה"ז שכתב וז"ל הבא במחותרת בין ביום בין בלילה, אין לו דמים, אלא אם הרגו בעל הבית או שאר האדם פטורין, ורשות יש לכל להרוג בין בחול בין בשבת "בכל מיתה שיכולין להמיתו" שנאמר אין לו דמים, עכ"ל. וע"ז כתב השבו"י דמש"כ הרמב"ם "בכל מיתה שיכולין להמיתו", הכוונה גם "שיכול להרוג אף באפשר להצילו באחד מאבריו", משא"כ ברודף, ע"כ חזינו לפי השבות יעקב דגם אליבא דהרמב"ם יש חילוק בין בא במחותרת, לבין רודף, לענין אם יכול להציל באחד מאבריו, דבבא במחותרת מותר להורגו אפילו אם הבעה"ב יכול להציל עצמו מאבריו, וברודף אסור, ואם יהרוג יחשב לרוצח א"כ לפי"ז אפשר להסביר סברת רבי חיה, דבא במחותרת, זו פרשה מיוחדת שהתורה פטרה את בעה"ב אם הורג את הגנב, והפשט בר"ח אפשר לפרש כך, אם במחותרת ימצא, אז אין לו דמים, דהיינו אפילו אם יכול להצילו באחד מאבריו ג"כ פטור בעה"ב אם הרגו, חוץ למחותרת יש לו דמים, הכוונה יש לו דמים, היינו אם ה' יכול להציל עצמו ע"י איבריו של הרודף והורגו אז יש לו דמים, אבל איה"נ בחוץ למחותרת יש לו ג"כ את הדין רודף, רק אז אם יה' מצב שיכול להציל ע"י אחד מאבריו של הרודף יה' אסור להורגו, כוונתי לפרש בר"ח, שר"ח בא לומר, שאת הדין המיוחד שיש בבא במחותרת, דהיינו דאפילו ביכול להציל עצמו באחד מאבריו, יכול ומותר להרוג, זה דוקא במחותרת, אבל חוץ למחותרת ויכול להציל באחד מאבריו יש לו דמים, אבל איה"נ בגוונא שהבעל הבית הולך אחריו להוציא מן הגנב את הגניבה גם ר"ח יודה שודאי יה' לגנב דין רודף ומותר להורגו כדין כל רודף אחר חבירו להורגו.

והנה שם בגמ' אמר רב הבא במחותרת ונטל כלים ויצא פטור מ"ט בדמים קננהו. אמר רבא (גי' רש"ל רבה) מסתברא מילתיה דרב בששיבר, דליתנהו. עיין רש"י ד"ה מסתברא דפטור בששבר "בין עכשיו" "בין לאחר זמן", דליתנהו. וכן סברי התוס' בד"ה מסתברא דרב סובר אפילו שיבר אחר כך ג"כ פטור, ועיין בקצה"ח (סי' שנ"א, ב) דהקשה דכיון דלא קנה אותו כשהוא בעין, והא ראי' דכשהוא בעין צריך להחזיר אותו ואח"כ שוב אינו בחיוב מיתה אמאי פטור כששיבר אח"כ, ותירץ ע"פ בעה"מ דבעצם הגנב קנה את החפץ מיד כשהי' במחותרת, אלא דאם איתא החפץ בעין חייבו חכמים להחזירו, וכשאינו בעין אפילו נשבר אח"כ לא אמרו חכמים להחזירו אלא אוקמוהו על דין תורה שקננהו בדמים וזהו ג"כ סברת התוס' כדפי' הבעה"מ. והרמב"ם והמאירי והרמב"ן במלחמות ועוד ראשונים, סברי דאם שיבר אח"כ חייב לשלם, דהנה כ' הרמב"ם בה' גניבה פ"ג ה"ב או שגנב כ"ס בשבת, והיה מגררו עד שהוציאו מרשות הבעלים שהיא רשות היחיד לרשות הרבים ואבדו שם, הרי זה פטור וכו'. והאור שמח דייק מזה שכתב "ואבדו שם" הרי דוקא כי אבדו בעת שגמר ההוצאה אז הוא פטור, הא אם אבדו אח"ז חייב, וכ"כ לקמן פ"ט אבל מי שאין לו דמים אם שיבר כלים בביאתו פטור כמו שביארנו גם כאן דייק האור"ש מדכתב הרמב"ם אם שיבר כלים "בביאתו" פטור משמע דוקא בעת ביאתו למחותרת אם שיבר פטור אבל אח"כ אם שיבר יה' חייב, וכן כתב להדיא בפ' המשנה ואם שיבר אותה בצאתו חייב בדמי החביות, ומדלא משכח פטור רק בשיבר בביאתו או ביציאתו מוכח אף אם נטלה בעודו במחותרת ושיברה אחרי זה חייב, ודלא כפי' הרב המגיד עיי"ש. ועיין במאירי (שם ד"ה וזה), אבל אם נטלם ויצא חייב להחזירם, ואין אומרים שקנאם בדמו ובנפשו, ולא עוד אלא אפילו שברם אח"כ חייב לשלם, הואיל ובשעת שבירה שהיא חיוב התשלומין, כבר ניצול מן המיתה, עכ"ל. וכן דעת הרמב"ן במלחמות דאם שיבר אח"כ חייב לשלם.

ואפשר לומר דרשב"י סובר דאין כאן שתי פרשיות, אלא כל דינו של בא במחותרת היינו הדין של רודף, ומכאן מהפסוק של בא במחותרת ילפינן את הדין של רודף שמותר להורגו, ולכן אין הבדל אם הרגו במחותרת, ובין הרגו חוץ למחותרת פטור מצד הדין של רודף, וכמוכן לפי זה גם בבא במחותרת לפי רשב"י מותר לבעל הבית להרוג רק באינו יכול להצילו באחד מאבריו.

והנה בדעת רש"י והתוס' דאפילו שיבר אח"כ פטור, אולי אפשר להסביר בעוד אופן, ונקדים דאיתא בירוש' סנהדרין פ"ח ה"ח וז"ל כתוב אם במחותרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים, תני רבי חיה במחותרת אין לו דמים, חוץ למחותרת יש לו דמים, תני רשב"י אפילו חוץ למחותרת אין לו דמים, לפי שממונו של אדם חביב עליו כנפשו, חמי ליה אזיל, בעי מיסב ממוניה מיניה וקאים עליה וקטליה, עכ"ל הירוש'. והנה צריך להבין סברת ר"ח, מדוע בחוץ למחותרת יש לו דמים הא סברת רשב"י דאפילו בחוץ למחותרת - אין לו דמים משום דהירוש' מיידי דגם אחרי יציאתו מהמחותרת רודף אחריו מבואר בירושלמי משום דכשהגנב בורח מהמחותרת עם החפצים הגנובים, אז בעה"ב הולך אחריו להוציא ממנו את הגניבה, ועומד עליו הגנב והורגו לבעל הבית ומשום הכי אם יהרוג בעל הבית לגנב אין לו דמים, וא"כ מדוע אליבא דר"ח בחוץ למחותרת יש לו דמים, דהא בכי האי גוונא מה דאומר רשב"י, גם ר"ח צריך להודות שיהי' הדין דאין לו דמים, דהא לכאורה מה הדין של רודף וכי ר"ח לא מודה שרודף מותר להורגו, ומלשון הירושלמי משמע דפליגי.

א"כ לפי פירושונו במחלוקת של ר"ח ורשב"י אפשר להסביר את הרש"י והתוס' שסוברים דאפילו שיבר אח"כ את הכלי ג"כ פטור משום דהא ביארנו דרש"י לומד את הדין רודף מבא במחותרת ואם ילפינן מבא במחותרת את הדין רודף שמותר להורגו הלא ראינו בירושלמי דאליבא דרשב"י גם בחוץ למחותרת אין לו דמים דהיינו משום דאם בעה"ב ידרוש ממנו את הגניבה וירצה להוציא ממנו אז יעמוד כנגדו ויהרגו א"כ יש לו דין רודף לגבי הכלי הגנב, ששייך לומר בזה שהוא חייב מיתה עכשיו מדין רודף וממילא יהי' פטור על הכלי מצד שעכשיו יש כאן דין רודף שפוטר אותו מלשלם את הכלי.

והרמב"ם והמאירי שלומדים את הדין רודף שמותר להורגו, או מקצותה את כפה ולא תחוס עיניך (כדעת הר"מ) או מצרור את המדינים, א"כ לדבריהם בא במחותרת שהתורה פטרה את בעה"ב זה דין מיוחד [או פרשה מיוחדת],

בדינא דבא במחותרת

הרב אריה שפירא

הרמב"ם פ"ד גניבה ה"ט כתב ז"ל הבא במחותרת כו' אין לו דמים אלא אם הרגו בעל הבית או שאר האדם פטורין, ורשות יש לכל להרגו בין בחול בין בשבת בכל מיתה שיכולין להמיתו שנ' אין לו דמים, ובה"ט ומפני מה התירה תורה דמו של גנב אף על פי שבא על עסקי ממון, לפי שחזקתו שאם עמד בעל הבית לפניו ומנעו יהרגנו ונמצא זה הנכנס לבית חבירו לגנוב כרודף אחר חבירו להרגו ולפיקח יהרג כו'. ורבותינו הגר"ז והאבי עזרי זללה"ה תמהו דהרי ברודף כתב הרמב"ם בסה"מ [מ"ע רמ"ז ומל"ת רצ"ג] ובחיבורו הגדול פ"א רוצח ושמי"ג [ה"ו ה"ח וה"ט] דמ"ע ול"ת על כל ישראל להציל אף בנפשו של רודף כשאי אפשר להצילו באחד מאבריו וכאן בבא במחותרת כתב רק דרשות לכל להרגו, ונכלל בזה ב' תמיהות א' דכיון דבא במחותרת הוי כרודף א"כ יהא עליו מ"ע ול"ת להורגו להציל הנרדף, ועוד דכיון דבבא במחותרת ליכא עשה ולא א"כ למה מותר להורגו והרי ברודף מצינו רק עשה ולא להורגו, ומאיך הקשה השבות יעקב [ח"ב סימן קפ"ז המובא בספר המופת] דברודף פסק הרמב"ם בסה"מ שם ובחיבורו [ה"ז] כרבי יונתן בן שאול [סנהדרין עד]. דרק בא"א להצילו באחד מאבריו ניתן להציל בנפשו ובבא במחותרת לא חילק בכך, ונמצא דמצד אחד רודף חמור מבא במחותרת ומאיך בא במחותרת חמור מרודף, עוד נראה להעיר בד' הרמב"ם במו"נ דהריגת הרודף עונש היא דבסנהדרין הרי נראה דהצלה היא, והאבי עזרי פ"ט גניבה וריש ה' רוצח תירץ לתמיהה קמיתא [ויסוד הדברים מבוארים בחי' הגר"ח והגר"ז הלוי והאמרי משה סי' ל' בהגה"ה כ"א בסגנונו ובצורתו] דבדינא דרודף תרתי איתנייהו ביה ומלבד הדין דרודף דניתן להצילו בנפשו עוד נאמר דין דאין לו דמים, ולדעת הרמב"ם העשה והלאו הוו רק ברודף ממש דהוי פקוח נפש אבל במחותרת הרי בא לגנוב ולא להרוג ואין בזה פקוח נפש ול"ה רודף ממש ואין בו העשה והלאו וכדנתבאר להלן ל"ת ר"צ בדעת הרמב"ם דחזקה לאו ודאי היא, ורק דכיון שחזקתו דאם ימנענו בעל הבית יהרגנו ע"כ מדיני הגנב עשאתו תורה כרודף רק לענין שאין לו דמים כרודף ורשות לכל להרגו כמו שכתב הרמב"ם בסה"מ הנ"ל לדין מחותרת מכלל עונשי הגנב, ולפי"ז מיושבת תמיהת השבות יעקב דמדיני הגנב הוא לעשות בא במחותרת כרודף לענין שמותר להורגו בכל גוונא אף שאפשר להצילו באחד מאבריו. [והיינו דבהדין השני דאין לו דמים בא במחותרת שמדיני גנב חמור מרודף כנ"ל].

וראיה נפלאה ליסוד זה דברודף תרתי איתנייהו ביה דהנה בב"ק כב. איתמר ר' יוחנן אמר אשו משום חציו כו' והרשב"א ז"ל כתב בד' הגמ' ואפשר דלר' יוחנן דאמר אשו משום חציו כל שהצית אפי' בגדיש ועבד כפות סמוך לו שאי אפשר לו לברוח והוה ליה משעת הצתת האש בגדיש רודף, ונעשה על הגדיש כרודף ששבר כלים בין של נרדף בין של אדם שהוא פטור משום דבשעת רדיפתו נתחייב בנפשו אף זה כן כו' יעו"ש. והגר"א ליכטנשטיין שליט"א בהגהותיו עמד על עיקר פירוש הרשב"א דלרבי יוחנן דאשו משום חציו קטלינן ומדליק משום רודף דהרי בהריגת המדליק אין הצלה לעבד מהאש השורפת וצ"ב, וציינן לדברי האמרי משה דלרבי יוחנן דאשו משום חציו הרי מלבד דין הצלה עוד חייל על הרודף עצמו חיוב מיתה להורגו וע"כ קטלינן ליה אף ללא הצלת הנרדף.

והנה יש להעיר הערה נפלאה בעיקר ד' רבי יונתן בן שאול ביכול להצילו באחד מאבריו דאין מצילין אותו בנפשו, דדל מהכא ההצלה מ"מ למה לא יהא רשות להורגו משום הדין דאין לו דמים כדביאר הרב המגיה לרשב"א מהאמרי משה בד' הרשב"א במדליק אש לרבי יוחנן [ב"ק כב] דאשו משום חציו דאף ללא הצלה מ"מ ניתן להורגו, וידי"נ הג"ר חנניה רוזמן שליט"א וכן בני הר"ר שלום נ"י ביאר דביכול להצילו באחד מאבריו חסר בדין רודף שבו, משא"כ באש דבדואי ישאר רודף, וכן ראיתי בד' הג"ר אלחנן, אלא דלפי"ז העיר ידי"נ הג"ר משה אלעזר מרק שליט"א דק' טפי תמיהת השבות יעקב דלעיל דלמה בבא במחותרת ביכול להצילו באחד מאבריו קטלינן ליה והרי חסר לו בדין רודף, וי"ל דכמו דביאר האבי עזרי מדיני הגנב לעשות בא במחותרת כרודף אף דבא לגנוב ולא להרוג, ה"נ מדיני הגונב שבא במחותרת דאף דאפשר להצילו וחסר לו בדין רודף מ"מ חשיב כרודף.

רבינו יונה פ' יתרו [עמ' קכט' קל'] כתב דבור שמיני לא תגנוב, יש גונב שחיב מיתה וגונב איש ומכרו [שמות כא' ט'] ויש שמשלם כפל ויש שמשלם ד' [וחמשה] ויש שאינו משלם אלא מה שגנב בלבד וכו'.

והנה למדתי מהג"ר חנניה רוזמן שליט"א להעיר דלמה דין מחותרת לא נאמר בגזלן, ולהנ"ל א"ת.

שיטת הרמב"ם בדין הריגת עוברין

הרב יונה טאובה

הרמב"ם בה' רוצח ושמירת נפש פ"א ה"ט כתב "אף זו מצות לא תעשה שלא לחוס על נפש הרודף לפיכך הורו חכמים שהעוברת היא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש זהו טבעו של עולם". והקשו המפרשים מדוע כתב הרמב"ם שהטעם שהורגים את העובר הוא משום שיש לו דין רודף הרי בגמ' סנהדרין דף ע"ב: זה לא מוזכר. ואם הוא רודף לפני שהוציא ראשו מדוע אינו רודף גם לאחר שהוציא ראשו. ואם לאחר שהוציא ראשו אומרים משמיהו הוא דקא רדפי ליה אם כן הוא הדין נמי לפני שהוציא ראשו.

והנה רש"י שם בסוגיא כתב שלפני שהוציא ראשו אינו נפש וניתן להורגו להציל את אמו אבל לאחר שהוציא את ראשו הוה לי' כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש. ולפי דבריו אין צורך להגיע לדין רודף להרוג את העובר שהרי אינו נפש. אבל אם הרמב"ם כתב שגם על העובר אומרים מה שמותר להורגו הוא מפני שיש לו דין רודף אם כן לכאורה שיטת הרמב"ם היא שעובר נפש גמור הוא, ואם כן צ"ב החילוק לפני שהוציא ראשו לאחר שהוציא ראשו.

והנה הר"ן ביומא פרק יו"כ [דף ג: ברי"ף] מביא פלוגתא בענין מעוברת שהריחה ביו"כ [יומא דף פ"ח] שמאכילין אותה בכדי שלא תפיל. הבה"ג סבר שההיתר הוא משום סכנת הוולד, וכך הוא ברמב"ן ביומא שם, אכן מביא עוד שיטה שסוברת שהטעם שמחללים יו"כ בשביל הסכנה להאשה אבל לא בשביל הוולד. ולכאורה נחלקו הראשונים הללו אם וולד מקרי נפש או לא, דאם הוא נפש מחללים יו"כ להצילו אבל למ"ד שאינו נפש מה שמותר לחלל יו"כ הינו רק להצלת האם, ונ"מ באופן שהעובר בסכנה אבל האם אינה בסכנה. וכן נראה מדברי הרשב"א על הגמ' בנדה דף מ"ד: שבאה לפרש את דברי המשנה שם "תינוק בן יום אחד ... וההורג חייב". וכתב בגמ' שנלמד דין זה מקרא דכתיב "ואיש כי יכה כל נפש" מכל מקום, והיינו אפילו תינוק בן יומו. וכתב שם הרשב"א "מהכא משמע דדוקא בן יום אחד הא עובר לא דלא קרינן ביה נפש אדם". אם כן סבר דלא כבה"ג והרמב"ן, אלא כדעה השניה דעובר אינו נפש וכשיטת רש"י הנ"ל.

איברא דנראה שאין לומר שמח' זו תלויה בנדון אם עובר מקרי נפש או לא. שהרי גם הריטב"א שם שכתב שעובר לא מקרי נפש מכל מקום כתב שמחללים יו"כ בשביל סכנת העובר ולא רק בשביל האם. וגם על דברי רש"י יש להעיר ממה שדייק הערוך לנר ביבמות דף מ"ב. מדברי רש"י שם בד"ה ה"ג דחייס, שהריגת עובר מקרי הריגת נפש.

אכן הענין יבואר על פי מה שכתוב בדברי האחרונים, עי' חי' הגר"ח הלוי על הרמב"ם ועוד, שיש על העובר שם נפש אבל אינו נפש גמור ונחות הוא מנפש אמו. ואם כן לגבי בן יום אחד או לגבי אמו לא מקרי נפש משום שאינו נפש גמור, וגם ההורג אינו חייב מיתה בידי אדם, אבל לגבי איסור רציחתו בודאי נפש הוא ואסור להמיתו.

והנה יש בהריגת עובר איסור תורה גם לישראל, אבל עם כל זה אינו נפש גמור, לפי זה יש לדון אם הריגת עובר יש עליו שם שפיכת דמים או רק שאיסור יש בו אבל אינו שפיכת דמים מכיון שאינו נפש גמור. ונראה שהביאור בדברי הרמב"ם תלוי בנדון זה במה שכתב דגם בכדי להתיר להרוג את העובר בעינין דינא דרודף. והיינו שאע"פ שבדאי העובר אינו נפש גמור, ומשום כך אין ישראל נהרג עליו, מכל מקום שם שפיכת דמים יש כאן ואין להתיר להורגו אא"כ יש עליו דין רודף, שהרי רק דין רודף מתיר שפיכת דמים. ורק משום שהעובר נחות בחיות שלו מהאם אומרים שהוא הרודף והאם הנרדפת ואפשר להצילה בנפש העובר ולא להיפך. אבל כשהוציא את ראשו ושניהם שוין אומרים שאין דוחים נפש מפני נפש שאי אפשר לקבוע מי הרודף ומי הנרדף. אבל אם לא היה על איסור זה שם של שפיכת דמים לא היינו צריכים להגיע לדין רודף בכדי להרוג אותו. ורש"י סובר שמפני שאינו בדרגת נפש כמו האם אין זו שפיכת דמים ולכן לא בעינן דין רודף.

אח"כ מצאתי באבן האזל מעין דברים אלו, שכתב לבאר דברי הרמב"ם הנ"ל על פי מה שכתב הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק פרק ח' הלכה ט"ו "ספינה שחשבה להשבר מכובד המשווי ועמד אחד מהן והקל ממשאה והשליך בים פטור, שהמשא שבה כמו רודף אחריהם להרגם ומצוה רבה עשה שהשליך והושיעם". ומבאר הגרא"ז שעובר כל זמן שלא הוציא את ראשו ואינם שווים בדרגתם יש דין להציל את האם בנפשו של העובר ואין דין שמותר להציל את העובר בנפשו של האם. ודומה לדין להציל את הנוסעים בספינה ע"י השלכת המשוי שעליה ולא להיפך משום משום שאין דרגתם שווה. אבל בלי דין רודף אין מקום להרוג את העובר להציל את האם מכיון שיש שם שפיכת דמים על משהוא הוא והיתרו אלא מדין רודף. ומה שכתוב בגמ' שכשהוציא את ראשו משמיהו הוא דקא רדפי ליה אין הכוונה שאין כאן רודף, אלא ששניהם רודפים זה את זה [וכך באמת איתא בירושלמי בבבאור דין זה]. ועי' בחי' הגר"ח על הש"ס סי' ש"ג שכתב מעין דברים אלו של הגרא"ז.

הריגת רודף כשיכול להציל

הרב מרדכי סיניסון

איתא בסנהדרין דף עד. רבי יונתן בן שאול אומר רודף שהיה רודף אחר חבריו להרגו ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג עליו, וילף ליה מקרא ע"ש. ויש להסתפק מה הדין אם יכול להצילו באופן אחר כגון שיכול לנעול את הרודף בתוך חדר שלא יהרוג, או שהנרדף ינעל את עצמו בחדר שלא יהרגו, האם מחויב בכך או שיכול להרוג דסוף סוף במצב זה הוא רודף.

ומסברא היה נראה דממה שמצינו דמחויב להצילו באחד מאבריו מוכח דלא התירה התורה את דם הרודף רק באופן שאי אפשר באופ"א, וא"כ כל שיכול באיזה אופן למנוע את הרדיפה מחויב בכך ואסור להרגו. אלא דיש להוכיח דלא כן מדינא דבא במחלת דמותה להרגו, ומפרש הטעם בגמ' שם דף עב. דהגב יודע דחזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ובע"כ שבא ע"ד שאם יעמוד בעה"ב כנגדו יהרגו, ולכן מותר בעה"ב להרגו דהבא להרגו השכם להרגו (עי' יד רמה שם). ויש להקשות הא אם בעה"ב לא יעמוד כנגדו לא יבא הגב להרגו וא"כ איך הותר לבעה"ב להרגו נימא דמחויב להצילו ע"י שיוותר על ממונו ולא יעמוד כנגדו ואז לא יהיה הלה רודף. ודוחק לומר שכל ההיתר רק באופן שאין שהות ויכולת להראות לגב שאינו עומד על ממונו, דמשמע שבכל גוונא מותר ובפשטות אפי' אם נראה כישן מותר לו לקום ולהרוג את הגב ואינו מחויב לעשות עצמו כישן ולא לעמוד כנגד הגב כדי להצילו.

ועוד יש להוכיח מהגמ' שם דף פב. דאמרי' שאם נהפך זמרי והרגו לפנחס אין נהרג עליו שהרי רודף הוא (ועי' בראשונים דכיון שאינו מחויב מיתה בב"ד אע"פ שמותר פנחס להרגו מ"מ חשיב רודף לענין שמותר זמרי להרגו). ויש להקשות דהא אם יפרוש זמרי מהאיסור מיד ימנע פנחס מלהרגו (דק בשעת מעשה מותר להרגו כמבואר שם) נמצא דזמרי יכול להציל עצמו מהרדיפה ע"י שיפרוש, וא"כ איך הותר לו להרגו הא יכול להצילו.

ונראה לבאר דדווקא אם יכול להציל ע"י אחד מאבריו של הרודף חייבה התורה, אבל לא חייבה התורה את האדם לבטל מעשיו ורצונותיו מפני הרודף, ויש לאדם זכות לעמוד על ממונו ואם זה יגרם שהלה ירצה להרגו הרי הוא רודף וכמו"כ במעשה דזמרי אינו מחויב מצד הצלה לפרוש. וכן מסתבר דהאומר לאדם אם תכנס לביתך אהרןך דאינו מחויב להשאר חוץ לביתו כדי למנוע הרדיפה אלא יכול להכנס כרצונו ואם יקום כנגדו מותר לו להרגו. (ועי' בזכרון שמואל עמ' תע"ד שכתב חילוק זה ליישב הגמ' בדף פ"ב). ולפי"ז בנידון ספקתינו יהיה חילוק בין הציוורים, דאם יכול לנעול את הרודף בחדר הוא מחויב בכך אבל לנעול את עצמו אינו מחויב.

אבל שמעתי ביאור אחר מחודש, דלעולם הרודף הותר דמו כמש"כ "אין לו דמים" ולא נתחייבו לחפש דרכים להצילו, והא דביכול להצילו באחד מאבריו אסור להרגו היינו משום שאז חסר לו בשם רודף, וביאור הדבר דהגדרת רודף אינו דווקא על אדם שרוצה להרוג (דהא אפי' עובר שאין לו דעת נקרא רודף לאמו) אלא דבר שמסכן את חייו של הנרדף נקרא רודף. ולפי"ז אם הרודף בא להרוג ע"י חרב ויכול המציל לשבור את החרב ודאי שמחויב בכך (אע"פ שהותר דמו של הרודף) דהחרב הוא רודף כמו האדם ושוב אין היתר להרוג האדם דאי אפשר לומר שהאדם הוא המסכן את חייו של הנרדף ונקרא רודף שהותר דמו. ומעתה י"ל דה"ה כשיכול להצילו באחד מאבריו אין "נפשו" של האדם מסכנת את חיי הנרדף אלא ידו ורגלו ויכול לקטוע אותם אבל להרוג אסור, אבל אם אינו יכול להצילו בא' מאבריו נמצא שאדם זה הוא רודף גמור ואין מחויבים לדאוג להצילו, ולכן מותר לבעה"ב לעמוד על ממונו ולזמרי מותר להרגו אע"פ שיכול לפרוש. ולפי ביאור זה יצא לענין ספקתינו דבין לנעול עצמו להנצל ובין לנעול את הרודף אינו מחויב.

והנה המשנה למלך (סוף פ"ח מחובל ומזיק) חידש דכל החיוב להציל את הרודף באחד מאבריו הוא רק כלפי אחר שבא להרוג את הרודף אבל הנרדף עצמו מותר להרגו אפי' אם יכול להצילו בא' מאבריו. ולפי דבריו אין התחלה לקושיותינו, דבבא במחלת דמותה ובמעשה דזמרי מיירי לענין הנרדף עצמו ההורג ובזה אין חיוב להציל כלל. ולפי שיטתו אין הכרח לחלק בין הצלה בא' מאבריו להצלה באופנים אחרים. וא"כ בנידון ספקתינו יצא דהנרדף עצמו אינו מחויב לנעול את עצמו או את הרודף אבל אחר ההורג את הרודף ויכול לנעול את אחד מהם בחדר וימנע הרדיפה יהיה מחויב בכך. [אמנם בזכרון שמואל שם נקט דמודה המשל"מ במעשה דזמרי דגם הנרדף חייב להציל בא' מאבריו דאי אפשר לומר עליו "אין לו דמים" כיון שעושה בהיתר, ע"ש. ולדבריו נשאר

הקושיה מזמרי וצ"ל כמו שבארנו לעיל]. (אח"כ הראוני במנחת

שלמה ח"א סי' ז' ענף ב' שדן בארוכה בסוגיא זו).

הצלה באחד מאברי הרודף

הרב יצחק ליסיצין

א. הרא"ם (וישלח ל"ב ח') כתב דרק הרואה לא הותר לו להרוג את הרודף כשיכול להצילו בא' מאבריו, אבל לנרדף גופיה אמרינן הבא להרגו השכם להרגו אע"פ שניתן להנצל בא' מאבריו של רודף. והובאו דבריו במל"מ פ"ח מחובל ומזיק ה"י, וברעק"א כתובות ל"ג ב' בשם הלבוש עה"ת שם שהביא ד' הרא"ם.

והנה בביאור מסקנא דשמעתין נחלקו הראשונים, לרש"י ולר"ת חיוב המיתה דרודף הוא לנרדף, וקלב"מ הוא גם במיתה לזה ותשלומין לזה. וכן דעת ר"ת בתוס' כתובות ל"א א'. ולריב"א בסוה"ד שם למסקנא קלב"מ הוא רק כשהמיתה והתשלומין לאחד, ורודף מיקרי מחויב מיתה לכל העולם ולכך פטור מתשלומין לכל.

ב. והקשה רעק"א והובא בתרומת הכרית (פ"ג) בשם א' מחכמי הזמן דלרש"י דגם במיתה לזה ותשלומין לזה איכא קלב"מ, א"כ לד' הרא"ם ומל"מ דגם כשניתן להציל מא' מאבריו, הנרדף רשאי להרוג, א"כ תמיד רודף מחויב מיתה ואיכא קלב"מ לפוטרו ממנו לאחרים, והיכי משכח"ל שיענש בדמי ולדות. ורק לריב"א א"ש דאע"ג דמחויב מיתה לנרדף ואכן פטור ממנו אליו, מ"מ לכל העולם חייב ממון בשיכולים להצילו בא' מאבריו.

עוד הקשה רעק"א מהגמ' בכתובות שהפסוק אם יקום והתהלך מיירי בכשנתכין להרוג דלכך חובשין אותו להורגו אם ימות המוכה, וכשלא מת משלם תשלומי נזק, והרי תיפ"ל שמדין רודף נתחייב מיתה לנרדף בכל אופן גם כשניתן להצילו בנפשו, ואיכא קלב"מ לפוטרו מתשלומין לנרדף.

ונראה ליישב דהא הותר לנרדף בלבד להציל עצמו בחיי הרודף גם כשניתן להנצל בא' מאבריו, א"ז נחשב חיוב מיתה לרודף, אלא רק היתר לנרדף להציל עצמו בחיי חבריו, אע"פ שיכול להנצל באופן אחר. [וכן בעה"ב אע"פ שיכול להנצל ע"י הנחת ממונו, אינו צריך ורשאי להרוג את הבבמ"ח], ועל דרך שאמרו אילו נהפך זמרי והרגו לפנחס לא היה נהרג עליו, אע"פ שהי' יכול להנצל ע"י שיפרוש. וודאי פנחס לא היה מחויב מיתה, ואין קלב"מ מזה. ולק"מ.

ג. הגר"ש איגר ז"ל (בחי' רעק"א שם) הק' על הרא"ם מרש"י סנהדרין ע"ד. ד"ה ויכול הנרדף או הרואה להציל בא' מאבריו ולא הציל אלא בנפשו נהרג עליו. ותיירך דה"ק שגם כשהרואה אינו יכול להציל בא' מאבריו, אם הנרדף יכול להציל בא' מאבריו, אסור לרואה להורגו ואם הרגו נהרג עליו.

וע"ש שהקשה סו"ס כיון שהותר דמו של הרודף ביד הנרדף להורגו, א"כ גברא קטילא הוא או עכ"פ ספק גברא קטילא, ולמה האחר שהרגו ייהרג עליו. וי"ל דהאפשרות של הנרדף להציל עצמו בחיי הרודף גם כשיכול להנצל בא' מאבריו, לא משוי' ליה להרודף גברא קטילא, כי סו"ס חיוב מיתה אין עליו, וכדכתבתי בסוף אות ב'.

ד. עוד הק' הגר"ש מרש"י נ"ז סוע"א שפי' בד' ר' יונתן בן שאול, ויכול הנרדף להציל עצמו באחד מאבריו של רודף וכו' ולא הציל אלא הרגו נהרג עליו, ולכאז' מפורש כ' דלא כרא"ם.

ונראה דהנה ברש"י גופיה יש לדקדק מאי שנא שבדנ"ז פירש רק הנרדף, ובדף ע"ד פירש הנרדף או הרואה. וכבר כתבתי ליישב בדנ"ז פרש"י את ד' ריב"ש לפי ענין הגמ' שם בבב נח, וכהעיר"ג שלא הותר לגוי הרואה להרוג גוי הרודף אחר גוי, ורק לנרדף עצמו מותר להציל עצמו בחיי הרודף. כדהותר לו לעבוד ע"ז לפקו"ב. מעתה ברש"י איירי בב"ב דוקא, י"ל דאיכא עוד חילוק בין ישראל לב"ב, דרק בישראל נתחדש כהרא"ם שהנרדף רשאי להציל עצמו בחיי הרודף גם כשיכול להנצל בא' מאבריו. אבל אינו כן, אלא כשיכול הנרדף להנצל בא' מאבריו הרודף, אסור לו להורגו ואם הרגו נהרג עליו. ולק"מ.

ה. אך דא עקא דבגמ' סנהדרין מ"ט א' מפורש דכיון שהיה יכול אבנר להציל עצמו בא' מאבריו של עשאל, ולא הציל אלא הרגו, לכך הי' רשאי גואה"ד להורגו. וכן ברש"י שם מבואר דד' ר' יונתן בן שאול מיירי בנרדף עצמו שהי' יכול להציל ולא הציל נהרג עליו. וצ"ע.

ו. דברי הרא"ם הם לבאר מש"כ רש"י ויירא יעקב מאד ויצר לו שמא יהרוג אחרים. שלא היה מיצר שמא יהרוג את עשו, כי הוא ודאי בא להורגו והשכם להורגו אפילו כשיכול להנצל בא' מאבריו. אך על האחרים שעמו שאולי אין באים להורגו אלא רק את משפחתו של יעקב, ורק מדין הרואה רודף רשאי יעקב להורגם, הי' מיצר שמא יוכל להציל בא' מאבריו וע"י בלבול הרגם שלא כדן. עכ"ל. והקשה עליו הלבוש דהא ודאי הי' רשאי להורגם, כי כשם שאמרו חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו וקאי באפיה הגב, והגב בא על דעת להורגו כדי לגנובו. כך ודאי אין יעקב מעמיד עצמו ומניח להרוג את משפחתו, אלא יעמוד בפניהם להציל אשתו ובניו, והרודפים שיודעים מזה באים על דעת להרוג את יעקב כשיעקבם מלהרוג משפחתו. עכ"ל.

ויש להשיב על דבריו ולומר דהחזקה היא רק שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ומכניס עצמו לסכנה עבור ממונו. ואין הכרח שמכניס עצמו לסכנה גם להצלת בני משפחתו. וראיה לדבר יש ממה שצ"ל לדעת הרמ"ה והר"ן בבב הבא במחלת על אביו, שיודע שאביו הצלת ממונו יעמוד כנגדו להורגו. דהיינו שיעדיף ממונו על חיי בנו. וכן מצעו ברש"י מטות לב טז שבני גד ובני ראובן חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם.

איזעיא

דין רודף בעדים

הרב אהרן הכהן פרידמן

יש לדון לגבי אדם שיוודע על עדי שקר שבאים לחייב מיתה אדם שלא חטא, אם מותר לו להרוג אותם כדי שלא יעידו עדות זו, שלכאורה בעדות זו הם כרוּדפים אחר פלוני להרוג, ויש להרגם ככל רודף שיש להרוג.

אכן שמא דין רודף נאמר רק כשהרודף בעצמו הורג את הנרדף, ולא כשעושה פעולה שתגרום שאחר ירוגו. עוד יש לדון שהרי אינו ודאי שתתקבל עדותם ויהרג הנידון, כמבואר במשנה (מכות ז.) שנדיר שנהרג אדם ע"פ עדות בב"ד. ואף שנראה פשוט שאדם שמצידו רודף אחר חבירו להורגו, אף אם יתכן שלא יצליח במזימתו והנרדף יצליח להתגבר עליו, ל"א שיש כאן רק ספק אם הוא רודף ואין להורגו, אלא הוא בוודאי מצידו נקרא רודף ויש להרגו, אבל י"ל שכ"ז כשבעצם מעשה ההריגה תלוי בידו של הרודף, והוא מצידו אם לא יהיה מונע בעדו ירוגו, וע"כ הספק איננו בעצם ההגדרה של האדם כ"רודף וודאי" אבל הכא שאין הכל תלוי ביד העדים ובעי עוד שלב כדי שאכן מזימתם תצא לפועל י"ל שבכה"ג יש לחשבו כ"ספק רודף", ספק אם יש עליו כלל שם רודף, ואז יש לומר שמספק אין לנו להרוג.

ואת"ל שמדין רודף מותר להרוג כדי שלא יעידו, יש לדון האם ההיתר רק להרוג אחד מהם, שבזה תתבטל העדות, או נימא שגם השני יש לו דין רודף דכיון שמוכן להעיד שקר כדי להרוג הרי גם יכול לשכור עד נוסף שיעיד עימו. וא"כ יתכן דגם אחרי שנהרג הראשון עדיין העד השני בגדר רודף. אמנם בפשוטו אין לומר כן, שהרי אין עתה לפנינו מעשה של רדיפה מצידו, וזה שיכול ליצור מעשה רדיפה חדש אי"ז מתיר עתה להרוג.

אמנם מה שיל"ד גם אם מצד הכללים הרגילים של דין רודף אין להרוג את השני, אבל י"ל דחשיבי כמוסר שדינו למיתה, גם אם אין עתה איזה מעשה מסירה מסוים שבדעתו למסור, ואמנם י"ל שכ"ז שייך במוסר לעכו"ם ולא במוסר לישראל.

ואי נימא שיש להרוג רק אחד מהם, נצטרך לדון את מי יש להעדיף, ואפשר שהדין יהיה כפי הקדימויות שנשנו בהוריות (יג.) לגבי מי שקודם להחיותו, וה"נ הכא מי שקודם להחיותו אותו יש להשאיר בחיים, אמנם י"ל שכל זה כשהנושא לגבי זכות להחיות, שיש לאדם זכות לחיים, ויש בזה קדימה לזכות, אבל הכא על שניהם רובץ דין מות, ואין להם כל זכויות גם לא לגבי קדימה, ואפשר שיהיה תלוי בגדר רודף האם חשיב שיש על הרודף חיוב מיתה או שזה רק זכות הנרדף שיצילו אותו.

אכן יש לעיין שמא אסור להורגו כיון שאפשר לקטוע את ידו, עפ"י הגמ' (סנהדרין מה:) דאמר שמואל נקטעה יד העדים פטור מ"ט דבעינן יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו וליכא. וא"כ מדין רודף לכא' מותר לקטוע את יד העדים ואז יפטר הנידון מעונש מיתה שאינו חייב בו. [וגם בזה י"ל דהאם לשם הצלת הנידון צריך לקטוע את ידם של שני העדים, או דסגי באחד מהם, ואכ"מ].

בדין רודף

והראוני בשם השבו"י שמדייק מלשון הרמב"ם דבא במחלתת אפילו יכול להציל באחד מאבריו והרגו ג"כ פטור, א"כ ודאי מוכח דסובר הרמב"ם שבא במחלתת זו פרשה מיוחדת שהתורה פטרה את בעה"ב אם הרג את הגנב. דאפשר לומר דהרמב"ם פוסק כר"ח בירושלמי דלעיל, [וכ"כ המראה פנים], ולפי דברינו יה' הפשט מה דחייב אם שיבר אח"כ, הכוונה שאם גנב במחלתת ובעה"ב היה יכול להציל באחד מאבריו, בכ"ז בתוך המחלתת יה' הדין שפטור אם שיבר, משא"כ אח"כ אם שיבר יה' חייב, מפני שחוץ למחלתת אין את הפטור שאפילו יכול להציל באחד מאבריו, וזהו מש"כ הרמב"ם דאם שיבר בשעת ביאתו למחלתת דדוקא בכניסתו למחלתת הוא פטור אפילו ביכול להציל באחד מאבריו משא"כ מחוץ למחלתת. וכן המאירי איירי ג"כ באופן זה שכתבתי בדעת הרמב"ם. אבל אה"נ אם ירדוף אח"כ בחוץ למחלתת אה"נ דיהי' פטור מדין רודף.

גליון שבת זכור

יוקדש בס"ד

להערות והארות קצרות

(עד 250 מילים)

בענייני פורים

ובמגילת אסתר

ד"ת יתקבלו בצירוף שם מלא

בדוא"ל: gal2@okmail.co.il

עד יום שלישי [ה' אדר] בלילה

דרושים חברותות לזמן חורף:

נושא	מקום	שעה	טלפון	
בקר	משנה ברורה	לפני הנץ - רבע שעה	054-8420656	
	פתוח	7:30	08-9743303	
	גמ' עיון	11-1	053-3142059	
	ישיבתי - עיון בהספק	אזור אוה"ח	08-9797430	
	דף היומי בעיון	אוהל מנחם	052-7644115	
	גמ'	מודיעין	054-8462992	
	שו"ע	ככר פלוק	050-4131204	
	את"צ	פתוח	15:30 - 17:00	053-3165049
		פתוח	3 מ	052-7640203
		פתוח	4:30-6:00	054-8593364
ארבעה אבות		נאות שמחה	054-8468589	
גמ' עיון		בית תפילה	054-8454140	
שו"ע		חניכי הישי' כיכר פלוק	050-4131204	
דף היומי		היכל יצחק	052-7694564	
מעוניין ללמד		ברכפלד	052-7126563	
גמ'		פתוח	054-8593364	
טושי"ע חזרה		בית תפילה	058-3241955	
שב	גמ' נדרים/שבועות	פתוח	052-7122518	
	ש"ס משניות	קמ"ח	08-9741548	
	הל' נדה	נודע ביהודה	055-6777511	
	לימוד קליל	פתוח	053-3159551	
	קנין הלכה - שבת	זכרון מאיר	053-3141790	
	דף היומי	פתוח	052-7638468	
	קנין הלכה	פתוח	052-7665995	
	פתוח	פתוח	054-8456965	
	גמ'	תחילת נתיה"ם	050-4119613	
	טהרות	קמ"ח	052-7120693	

לקביעת חברותא התקשר עכשיו: 0533-15-46-95 והשאר הודעתך

נושאי הגליונות הקרובים בס"ד

תרומה - צורת ביהמ"ק ומקומו

תצוה - הערות בענייני פורים ובמגילה

כי תשא - מעשה שבת

ויקהל פקודי - ברוב עם הדרת מלך

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל'

בדוא"ל: gal2@okmail.co.il

עד יום שלישי בערב

בכת"י, עד יום א' בתיבה שע"י אוצה"ס בית יוסף, בצירוף הוצ' הקלדה [10 ש' לעמוד]

הנצחות
ופרוסום בגליון:
052-7678393

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות
בכל ערש"ק, יש לשלוח בקשה לכתובת:
gal2@okmail.co.il

הקופה שגדולי הדור סומכים וממליצים עליה
תורמים לעניי העיר ורואים ישועות

